

BILISH-TADQIQOT FAOLIYATIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH

Tazabayeva Muqaddas Baxtibay qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPI

1 kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkurni rivojlantirishda bilish-tadqiqot faoliyatining o'рни va ahamiyati yoritilgan. Tarbiyachining yo'naltiruvchi roli, pedagogik shart-sharoitlar hamda amaliy mashg'ulotlar shakllari ilmiy-nazariy jihatdan ochib berilgan.

Kalit so'zlar: bilish faoliyati, tadqiqot faoliyati, tafakkur, maktabgacha yosh, mantiqiy fikrlash, mustaqil izlanish, pedagogik yondashuv.

Аннотация. В данной статье освещается роль и значение познавательно-исследовательской деятельности в развитии мышления у детей дошкольного возраста. Научно-теоретически раскрыты направляющая роль воспитателя, педагогические условия и формы практических занятий.

Ключевые слова: познавательная деятельность, исследовательская деятельность, мышление, дошкольный возраст, логическое мышление, самостоятельный поиск, педагогический подход.

Abstract. This article highlights the role and importance of cognitive-research activity in the development of thinking in preschool children. The guiding role of the educator, pedagogical conditions, and forms of practical training are revealed from a scientific and theoretical point of view.

Keywords: cognitive activity, research activity, thinking, preschool age, logical thinking, independent research, pedagogical approach.

Hozirgi zamon maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirishi emas, balki mustaqil fikrlashi, izlanishi va muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashishi muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Maktabgacha yosh davri bolalar tafakkurining jadal shakllanishi bilan tavsiflanadi. Aynan shu bosqichda bolaning atrof-muhitni anglashga bo'lgan qiziqishi kuchayadi, savollar berish, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash va mustaqil xulosalar chiqarishga intilish paydo bo'ladi. Ayniqsa, tafakkur rivoji bolaning shaxs sifatida shakllanishida asosiy psixik jarayonlardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, bilish-tadqiqot faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Bilish-tadqiqot faoliyatining pedagogik asoslari maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari, rivojlanish ehtiyojlari hamda ta'lim-tarbiya jarayonining maqsad va vazifalariga tayangan holda shakllanadi. Ushbu faoliyat bolaning tabiiy qiziqishi va bilishga bo'lgan ehtiyojini ta'lim jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida e'tirof etadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, bilish-tadqiqot faoliyati faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etiladi. Bunda bola bilimni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki uni mustaqil ravishda kashf etuvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayonida o'yin, tajriba va kuzatuvlar asosiy o'rinni egallaydi, bu esa bolalarning tafakkurini tabiiy rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bilish-tadqiqot faoliyatining muhim pedagogik asosi -muammoli vaziyat yaratishdir. Tarbiyachi tomonidan yaratilgan muammoli holatlar bolani o'ylashga, taxmin qilishga va yechim izlashga undaydi. Bu jarayonda savol berish, fikr yuritish va xulosa chiqarish ko'nikmalari shakllanadi. Muammoli yondashuv bolaning mantiqiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantiradi.

Shuningdek, bilish-tadqiqot faoliyati individuallashtirilgan ta'lim tamoyiliga asoslanadi. Har bir bolaning bilish sur'ati, qiziqishi va imkoniyatlari inobatga olinadi. Tarbiyachi bolalarning individual rivojlanish darajasiga mos vazifalar taklif etib, ularning mustaqil izlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Bu esa bolalarda o'ziga ishonch va tashabbuskorlikni kuchaytiradi.

Pedagogik asoslarning yana bir muhim jihati - o'yin va tadqiqot faoliyatining uyg'unligidir. Maktabgacha yoshda o'yin yetakchi faoliyat hisoblanar ekan, bilish-tadqiqot faoliyati o'yin elementlari bilan boyitilishi zarur. O'yin jarayonida o'tkazilgan tajribalar va kuzatuvlar bolalar tomonidan oson va qiziqarli qabul qilinadi.

Bilish-tadqiqot faoliyati bolaning atrofdagi narsa va hodisalarni bevosita kuzatish, tajriba qilish, solishtirish va umumlashtirish orqali anglashiga asoslanadi. Ushbu faoliyat turi bolani passiv tinglovchidan faol izlanuvchiga aylantiradi. Bola savol beradi, taxmin ilgari suradi va o'z fikrini amaliy faoliyat jarayonida sinab ko'radi. Natijada tafakkur jarayonlari tabiiy va izchil rivojlanadi.

Bilish-tadqiqot faoliyati jarayonida bolalarda quyidagi tafakkur shakllari rivojlanadi:

- Analitik tafakkur** - predmet va hodisalarni qismlarga ajratib o'rganish;
- Mantiqiy tafakkur** - sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash;
- Ijodiy tafakkur** - muammoga noodatiy yechim topish;
- Umumlashtirish va xulosa chiqarish** - olingan tajriba asosida yakuniy fikr bildirish.

Bu jarayonlar bolaning nutqi, xotirasi va diqqatining rivojlanishi bilan uzviy bog'liq holda amalga oshadi. Bilish-tadqiqot faoliyatini samarali tashkil etish uchun tarbiyachi tomonidan qulay pedagogik muhit yaratilishi lozim. Tarbiyachi bolaga

tayyor javob bermasdan, uni mustaqil fikrlashga undovchi savollar orqali yo‘naltiradi. Tajribalar, kuzatuvlar va muammoli vaziyatlar bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilishi muhimdir.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bilish-tadqiqot faoliyati quyidagi shakllarda amalga oshiriladi: oddiy tajribalar va kuzatuvlar; tabiat bilan bog‘liq izlanishlar; qurish-yasash va konstruktiv o‘yinlar; savol-javob va muammoli vaziyatlar asosidagi mashg‘ulotlar; didaktik va ijodiy o‘yinlar. Mazkur faoliyatlar bolaning qiziqishini oshiradi va tafakkur rivojini jadallashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, bilish-tadqiqot faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurini rivojlantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Ushbu faoliyat orqali bolalarda mustaqil fikrlash, izlanish, mantiqiy xulosa chiqarish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalari shakllanadi. Bu esa ularning maktab ta’limiga tayyorgarligini yanada mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. 2022 yil.
2. S. Inadullayeva Maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurini rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanishning mazmun-mohiyati. "Экономика и социум" №10(125)-2 2024.
3. Imamova N.Z. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish orqali kreativlik qobiliyatini rivojlantirish. Inter education & global study. 2025. №1